

<https://doi.org/10.59424/debreceniszemle/2024/32/3./413-419>

Korszakokról korszerűen.

A 2022. április 29/30-án megrendezett Modernkortörténeti Doktorandusz Konferencia tanulmányai I.

Püski Levente, Ónadi Sándor, Schrek Katalin, Sipos Nikoletta (szerk.),
Debrecen: Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, 2023.

2023 végén jelent meg a Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének kiadásában, Püski Levente, Ónadi Sándor, Schrek Katalin és Sipos Nikoletta szerkesztésében a *Korsza-*

kokról korszerűen című kötet. A tanulmánykötet anyagát a Debreceni Egyetem Történelmi Intézete és Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája által 2022. április 29-én és 30-án megrendezett Modernkortörténeti Doktorandusz Konferencia szolgáltatta. A konferencián 15 szekcióban (köztük 3 nemzetközi szekcióban) összesen 59 előadást hallhatott a közönség, a francia forradalom korától a 20. századig, mind magyar, mind egyetemes történeti témákban. A konferencián nyolc hazai egyetem doktoranduszai képviselték egyetemüket, így egyrészt lehetőségük volt kutatási eredményeik prezentálására egy nagyszabású konferencián, másrészt megismerni (leendő) pályatársaik aktuális történettudományi vizsgálatait, ezáltal is elősegítve az egymástól elszigetelten működő képzőhelyek közötti diskurzust.

Ahogy azt a kötet előszavában Püski Levente is megjegyzi, jelen

kötet csak az elhangzott előadások egy részének, összesen 23-nak a tanulmányá formált változatát tartalmazza, a többi megjelentetése jelenleg is folyamatban van. A kötetben szereplő tanulmányok közül 20 magyar történeti tárgyú, 3 pedig egyetemes történeti kérdésekkel foglalkozik – az utóbbiak körét fogja elsődlegesen bővíteni a később megjelenő következő tanulmánykötet. Tematikájukban az egyes tanulmányok igen színesek, leginkább a tágabban értelmezett társadalomtörténethez sorolható munkák dominálnak, azon belül is a családi vagy személyes életpályák feldolgozása, a választáskutatás, a nőtörténet vagy egy korszak közgondolkodásának vizsgálata. A tanulmánykötet időrendben tartalmazza a munkákat, recenziómban azonban tematikus egységekbe rendezve mutatom be az egyes tanulmányok legfőbb megállapításait.

A tanulmányok között megkonstruálható tematikai egységek közül az első a *nemzetközi kapcsolatok* tárgykörében íródott munkák sora. Schvéd Brigitta Kinga (PTE BTK) Lengyelország felosztásai kapcsán a brit sajtóban megjelent metszeteket, karikatúrákat vizsgálja az orosz, porosz és osztrák felek közötti tárgyalások, valamint a Kościuszko-felkelés tükrében. A tanulmány a korabeli brit sajtó széles spektrumát átfogva mutatja be az írott média reakcióit Lengyelország második felosztása és a teljes felosztás közötti történések kapcsán. Emellett a szerző a képi fordulat jegyében a sajtótermékek-

ben megjelent vizuális figyelemfelkeltés formáit is tárgyalja, ezek ugyanis sokkal plasztikusabban mutatták a közvélemény közép-európai ügyekkel kapcsolatban mutatott érdeklődését, mint az aktuális koromány távolságtartása.

Balatoni Balázs (SZTE BTK) munkája a londoni székhelyű Balkán Bizottság első világháború alatti munkáját vizsgálja az etnikai és vallási téren is sokszínű Macedónia területére vonatkozóan. A liberálisokat és a balkáni keresztényekért aggodókat egyesítő társaság század eleji autonómiajavaslatai a Balkánháborúig nem valósultak meg, utána pedig a kisállamok területi terjeszkedése mellett álltak ki, végül az első világháború alatt a balkáni államok, különösen Bulgária antantpártiságának elérése érdekében fejtették ki tevékenységüket, de az alapvetően humanitárius, a további háborúk elkerülését célzó elképzeléseiket nem tudták megvalósítani.

Turnár Erik (PTE BTK) tanulmányában az 1918. novemberi német fegyverletétel és az 1921-es rigai békeszerződés közötti német–szovjet kapcsolatokat vizsgálja a szovjet források tükrében. Ez a szerző által óvatos útkeresésnek minősített időszak, amikor is több lépcsőben, fokozatosan, hullámzó eredménnyel tárgyaltak a felek. Végül leginkább a más irányba történő diplomáciai próbálkozásaik sikertelensége eredményezte a német–szovjet közeledést, azonban az erőteljes bizalmatlanságuk egymás iránt megmaradt.

Ivancsó Ádám (DE BTK) egy irredenta szlovák ügyvéd, Bulissa Károly életpályáját követi nyomon tanulmányában. Bulissát szlovák származása ellenére korán magával ragadta a „magyarosodási láz”, s a multietnikus felvidéki közegben Magyarország területi integritása mellett szállít síkra az első világháború után. A tanulmány végigköveti az 1920-as, 1930-as évekbeli pályáját, párhuzamba állítva a köztörténeti eseményekkel, s végkövetkeztetésként arra jut, hogy az ügyvédként egyébként Budapesten szép karriert befutó (és mellékesen az 1920-as évek egyik leghosszabb ideig létező illegális kaszinóját megalapító) Bulissa fokozatosan kiszorult a csehellenes, magyarpárti szlovák emigráns értelmiségből, majd maga a mozgalom is szertefoszlott.

A második nagyobb tematikai egység a *társadalom- és mentalitás-történet*. Lengyel Ákos (EKKE BMK) írásában a 19. századi Komáromban élő nemesi szekeresszerek társadalmi rétegét vizsgálja. A prosperáló gazdaságú város főként nyugatról vonzotta a betelepülőket, a 18. század közepén szabad királyi várossá lett település a nemesség érdeklődését is felkeltette, közöttük egy jól lehatárolható endogám, református csoportot alkottak a szekeresszerek. Változatos foglalkozási háttérrel az volt az összekötő kapocs, hogy ők alkották a városi bandériumot, amely képviselte a várost (és a rendi hagyományokat) az országos és egyházi ünnepeken. Történetüket a szerző a korabeli sajtó mellett

anyakönyvek, nemesi összeírások segítségével tárta fel, közben a kutatási nehézségekre és fogalmi keretek tisztázására is kitérve.

Buzgó Gábor (DE BTK) tanulmányában az éghajlati anomáliák társadalomra és gazdaságra gyakorolt hatását vizsgálta az érmelléki löszös hát 8 települése, különösen Nagyléta esetében. Az 1860 és 1894 közötti vizsgálati időszakban a debreceni csapadékadatok alapján azonosította a jó és rossz terméséveket, s ezeket a korabeli feljegyzett gabonatermésekkel vetette össze. A mikrorégió lakóinak döntő többsége ősstermelésből élt, így a két fő gabona, az őszi búza és az őszi rozs terméseredményei a demográfiai adatokra is hatással lehettek, ezt a szerző korrelációvizsgálattal igazolta, s kimutatta, hogy az 1870-es évek elején jelentkező demográfiai depressziót kiváltó okok az aszály és jégkár miatti sorozatos rossz termésű évek lehettek.

Taschek Zoltán (ELTE BTK) az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) szervezetének 1920-as évek végi kiépülésével, a tisztviselők helyzetével, valamint az Intézet autonómiájának kérdésével foglalkozik 1944-ig bezárólag. Elemzésében arra jut, hogy az OTI létrehozása egyrészt szolgálta a bethleni konszolidációt, másrészt integrált olyan ellenzéki csoportosulásokat, mint a politikai katolicizmus vagy a szociáldemokrácia. A szélsőjobboldal megerősödésével egyre inkább szo-

ciális feladatkörén túlmutató szerepet vállalt, és ezzel egyfajta ellenzéki jelleget öltött.

Nagy István (DE BTK) írása az 1960-as évekbeli hajdúszoboszlói helyi turisztikai fejlesztésekkel foglalkozik. A tanulmány témái elsődlegesen a városvezetés előtt álló kihívások, az 1956-os forradalom leverését követő fokozatos konszolidációba beleillő, ugyanakkor erősen forráshiányos turizmus. A szerző kitér a növekvő látogatószám ellenére elég alacsony színvonalú szolgáltatások problémájára is. A városi tanács végrehajtó bizottságának jegyzőkönyvei és sajtóforrások alapján arra a következtetésre jut, hogy a helyi városvezetés teljesen elkötelezett volt a fürdőfejlesztés iránt, erre viszont nagyobb központi forrást nem tudtak biztosítani.

A *politikai képviselet* kérdéskörét két tanulmány érinti. Nagy Ádám (EKKE BMK) a dualizmus kori vidéki választókerületek képviselőinek kollektív emlékezetével foglalkozik. Fő kérdése, hogy maga a politikus mint hivatás mennyire jelenik meg a vidéki kollektív emlékezetben, kvalitatív és kvantitatív forrásokból is gyűjtve az emlékezhelyeket, amelyeket térképre is visz (bár erősen vitatható, hogy a dualizmus kori településeket ábrázoló térképen a mai Magyarország miatt az 1950-es megyerendezés utáni határokkal szerepel). Az emlékezhellyel rendelkező képviselőket kategorizálja választókerülethez való kötődés, valamint foglalkozás szerint is, s végül arra a következtetésre jut, hogy az

emlékezetben nem a politikusi pálya a meghatározó, hanem az életpálya egyéb szakaszaiban a helyi közösséget végzett tevékenység.

Szoka Margit (DE BTK) Újfehértó település társadalomtörténeti vizsgálatára vállalkozik az 1926-os választói névjegyzék alapján, különös tekintettel a zsidóság helyi társadalomban elfoglalt gazdasági jellemzőire. Kutatásai során megvizsgálta a település összes választópolgárának vallási hovatartozását, elemezte és az országos tendenciákkal is összehasonlítta a választásra jogosultak arányát, valamint vizsgálta a csoport foglalkozásszerkezeti megoszlását is. Előbbi elmarad az országos átlagtól, utóbbi kapcsán pedig jellegzetes volt a mezőgazdaság erőteljes jelenléte. A zsidó választók aránya a várankozásoknak megfelelően a kereskedelem területén volt kiemelkedő.

Két tanulmányt tudtam *a háborúk arcai* címszóval összekapcsolni. Bobay István Zoltán (KRE BTK) rosenfeldi Pawlowszky Ede 1850-től 1917-ig tartó katonai pályáját elemzi, különös tekintettel a mexikói osztrák önkéntes sereg harcaira. A szerző maga is végzett forrásfeltáró munkát, elemzésének középpontjába jelen tanulmányában a narratív források közül kiemelkedő, a Pawlowszky által a mexikói kalandról írt memoár került. A tanulmányból részletesen megismerjük Pawlowszky életútját a források tükrében, kiemelten a mexikói harcok idején, s nyomon követhetjük pályáját egészen az első világháború alatt reaktivált aggastyán időszakáig.

Tarnai Eszter (ELTE BTK) a megszálló Vörös Hadsereg Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei 1945-ös tevékenységét elemzi, elsősorban levéltári forrásokra támaszkodva. A tanulmány gazdasági fókuszú, a Vörös Hadsereg élelmezésével, az ellátásukra kiépült rendszerrel foglalkozik, külön kitérve a szovjet kihágásokra és a magyar települések nehézségeire, valamint esettanulmányként Gödöllő példájára. Részletes és látványos táblázatokkal és térképekkel támasztja alá, hogy Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyét, annak is déli részét érintette legsúlyosabban a megszálló hadsereg ellátásának terhe.

A *magyarországi zsidóság történetével* három tanulmány foglalkozik a kötetben. Németh Csaba (DE BTK) a 19. század végi Budapest legnagyobb bérháztulajdonosaival, Táfler Izsákkal és Táfler Kálmánnal ismerteti meg az olvasót. A zsidó Táfler család Morvaországból érkezett Pest környékére a 19. század elején, s két generációval később, Táfler Kálmán már Budapest legnagyobb adófizetőjévé lett. A szerző levéltári források és sajtómegjelenések alapján követi végig a Táfler család ingatlanvásárlásait, kitérve azok elhelyezkedésére, árára, átépítéseire s így a család Budapest építészeti fejlődésére gyakorolt hatására.

Kalló Olga Borbála (DE BTK) tanulmányában a fekete humorról ír a vészkorszak idején. A fogalmi keretek tisztázása után a pozitív (koncentrációs táborok foglyainak túlélési stratégiája) és negatív (örök általi megaláztatás) aspektusokat is

felvillantja. A humor a történetek feldolgozásában is nagy jelentőséget kap, Királyhegyi Pál túlélő, valamint dr. Nyiszli Miklós auschwitz-i boncolóorvos emlékiratai és az azokra adott sajtóreakciók mellett napjaink memkultúrája és a holokauszt kapcsolatát is tárgyalja a szerző.

Héjjas Flóra (EKKE BMK) a Karinthy Ferenc író, nyelvész, dramaturg műveiben megjelenő zsidóképpel foglalkozik. A Karinthy család zsidó eredete ellenére felmenőiről megfeledezett, Ferenc pedig egész életében ambivalensen viszonyult származásához. A szerző Karinthy négy művében vizsgálja a zsidókérdés megjelenését. A zsidóként körülírt, de általában meg nem nevezett karakterek túlélésük zálogát – az íróhoz hasonlóan – a teljes asszimilációban látták.

Következő tematikai egységnek a *közéleti reprezentáció* tekinthető. Kovács Gyula (DE BTK) az 1930. szeptemberi debreceni munkástüntetést vizsgálja a helyi sajtó és a szakirodalom feldolgozásával. A tanulmányban a gazdasági világválság nyomán fellépő országos tüntéshullám bemutatását követően a debreceni „csendes séta” történetét ismerhetjük meg a mozgósítástól a rendőrség és a sajtó reagálásán át a következményekig.

Dezső Kinga Julianna (DE BTK) ifj. Révész Imre tiszántúli református püspök (1938–1949) közéleti és politikai szerepvállalásával foglalkozik munkájában. Elemzéséhez a korabeli sajtót használja fel, elsősorban a püspök országos napilapokban

történi megjelenését elemzi, feltárva több, mint 1000 cikket, s megállapítja, hogy Révész korának meghatározó közéleti szereplője volt, aki aktívan alakította a közvéleményt.

Bauman Fruzsina Katalin (ELTE BTK) tanulmányában Gömbös Gyula és Teleki Pál gyászszertartásának és temetésének ünnepélyes külsőségeit járja körül, érintve a sajtó reakcióit és a rendvédelem feladatait is. A távirati iroda jelentései és a sajtómegjelenések mellett a filmhíradók és képes beszámolók segítségével hasonlítja össze a két miniszterelnök halálát, állami temetését és gyászszertartását.

Az utolsó, jól körvonalazható tematikai egységbe a *női sorsokkal, életutakkal, nőképpel* foglalkozó tanulmányok sorolhatók. Sipos Nikolett (DE BTK) a két világháború közötti női bűnözéssel foglalkozik, nemzetközi kontextusba ágyazva és feltárva annak sajtónarratíváit. A nemzetközi szakirodalom áttekintése után egy konkrét esetet tárgyal a szerző, amikor is egy brit nőt a férje megölésére való felbujtásért ítélték halálra, majd részletesen elemzi a hazai sajtó női bűnözéssel kapcsolatos diskurzusát, amelyben a nő, kilépve korábbi áldozatszerepéből már egyre gyakrabban elkövetőként jelenik meg.

Tóth Nikolett (ELTE BTK) a Magyar Nők Demokratikus Szövetségét, annak is kiemelten az I. Országos Találkozóját elemzi munkájában. Az 1946 áprilisi kongresszust, annak résztvevőit és a Magyar Kom-

munista Párttal való kapcsolatát levéltári iratok, sajtóanyagok, és az ott elhangzott előadások kötetként megjelent változata alapján vizsgálja. Bemutatja az MNDSZ Magyarország újjáépítése kapcsán végzett munkáját, a találkozói sajtóvisszhangját és rövid kitekintéssel zár a szervezet későbbi történetére vonatkozóan.

Lőrincz Andrea (ELTE BTK) a második világháború utáni (színház)politikai irányváltásokon vezeti végig olvasóját Gobbi Hilda és Bakó Márta párhuzamos életrajzáinak segítségével. A két színésznő ego-dokumentumai és más visszaemlékezések mellett levéltári és sajtóforrásokra is támaszkodva mutatja be, idézetekkel és összehasonlításokkal jó érzékkel megtűzdelt munkájában a két életpálya hasonlóságait, különbségeit, a másik előmenetelének kölcsönös szabotálási kísérleteit.

Lakatos Dorina (ELTE BTK) a nők Államvédelmi Hatóságban betöltött szerepét vizsgálja az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában fellelhető anyagok alapján. Sorra veszi a nők által a politika rendőrségénél betöltött rendkívül sokféle szerepkört az adminisztrációtól a besúgáson és a levéllenőrzésen át a fordítói és börtönőri munkáig, elemezve származásukat, iskolázottságukat, és egyes karrierek pályáivét is megrajzolja.

Gáva Szabina (ELTE BTK) a 11–12. osztályos történelemtankönyvek nőképét veszi górcső alá, három tankönyvcsalád két-két tankönyve alapján. A könyvek kapcsán a különböző

Nemzeti Alaptanterveket és keret-
tanterveket is figyelembe véve vizs-
gálja, hogy milyen módon, milyen
szerepekben, hogyan és hányszor je-
lennek meg bennük a nők. A tanul-
mány második fele egy 117 pedagó-
gus által kitöltött, a nő történet tanítá-
sának helyzetéről szóló kérdőív
elemzését és a nők alulreprezentál-
tságának lehetséges megoldásait tar-
talmazza.

Összességében tematikai sokszí-
nűség és módszertani változatosság
jellemezi a kötet tanulmányait, közös
viszont bennük a szaknyelvi jártas-
ság, gördülékeny stílus, valamint

több esetben is kiemelhető az adatvi-
zualizáció, grafikonok és térképek
értő használata. A kötetet kézbe vevő
olvasó kvalitatív és kvantitatív elem-
zésekkel, politika-, társadalom-, zsi-
dóság-, reprezentáció- és nő történet-
tel is találkozhat, s minden esetben
megtapasztalhatja valamilyen nő-
vum születését.

Nagy Bertalan
PhD-hallgató
Történelmi Intézet,
Debreceni Egyetem